

*Н.Г. Пігуль, канд. екон. наук, доц.,
Н.А. Дехтяр, канд. екон. наук, доц.,
Українська академія банківської справи НБУ*

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІКРОКРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Мікрокредитування в глобальному, макроекономічному розумінні є стратегією економічного розвитку і спрямоване на фінансування та надання допомоги дрібним підприємствам та фізичним особам. Незважаючи на те, що кожна програма мікрокредитування може бути спрямована на задоволення потреб різних суб'єктів малого бізнесу, загальна мета цих програм полягає в розширенні економічних можливостей приватних підприємців та фізичних осіб і сприянні доступу до ресурсів, необхідних для їх діяльності. Дослідження результатів реалізації програм мікрокредитування демонструють, що вони позитивно впливають на розвиток виробництва, товарообороту та підвищення рівня доходу. У середньому підприємства, які користуються послугами мікрокредитування, підвищили рівень прибутковості на 25-40 %. Тому можна стверджувати, що банківське мікрокредитування є перспективним видом бізнесу для українських банків, а також життєво важливим і необхідним для розвитку суб'єктів господарювання України. Тому такий напрямок банківського кредитування потребує подальшого дослідження і розвитку.

Аналіз останніх публікацій. Окремі питання щодо засобів та методів фінансово-кредитної підтримки суб'єктів малого бізнесу знайшли своє відображення в роботах українських вчених: В. Биковця, В. Воротіна, З. Варналія, О. Іваницької, М. Карліна, В. Стельмаха, А. Шаповалова та ін [2, 3, 4, 7]. Менш дослідженими, на нашу думку, залишаються питання відносно конкретних механізмів фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва і безпосередньо організації мікрокредитування в Україні.

Невирішені раніше частини проблеми. Питання визначення проблем та перспектив розвитку мікрокредитування суб'єктів малого бізнесу в Україні, як передумови формування ефективної системи підтримки малого підприємства, є дискусійними. Одним із стримуючих факторів розвитку ринку мікрокредитних послуг в Україні є розроблений, але не прийнятий законопроект, який мав би закріпити на правовому рівні процедуру мікрокредитування та діяльність спеціалізованих мікрокредитних установ.

Дискусійність питання міститься у пошуку інструментарію щодо удосконалення процесу організації мікрокредитування. На сьогоднішній день в Україні застосовують ряд схем мікрокредитування. Їх впроваджують і кредитні кооперативи, і кредитні спілки, і банки, які пропонують як кредитні ресурси вітчизняного походження, так і кредитні ресурси міжнародних кредитних організацій (Міжнародного банку реконструкції і розвитку, Європейського банку реконструкції і розвитку, фонду “Євразія”, Німецько-українського фонду та ін.). Отже, вітчизняна практика потребує розробки системи заходів у вигляді спеціальних програм удосконалення державної фінансово-кредитної підтримки малого і середнього бізнесу, що дасть можливість вирішити коло проблемних питань у сфері мікрокредитування.

Мета статті полягає у дослідженні основних проблем та перспектив розвитку системи мікрокредитування в Україні, що характерні для функціонуючих суб’єктів малого бізнесу та банківських установ.

Виклад основного матеріалу. З розвитком ринкових відносин в Україні відбувається збільшення кількості суб’єктів господарювання, зайнятих в середньому та малому бізнесі. Однією з головних особливостей функціонування суб’єктів малого бізнесу є недостатній обсяг власних фінансових ресурсів. Слід зазначити, що майже половина малих підприємств опиняється в кризовому стані у перший же рік своєї діяльності. Тому для підвищення ефективності функціонування малого бізнесу в сучасних умовах повинен бути розроблений комплекс заходів, спрямований на підтримку та розвиток суб’єктів малого підприємництва через систему державного фінансово-кредитного регулювання.

Реалізацію ефективної фінансово-кредитної підтримки сектора підприємництва з боку держави потрібно здійснювати за допомогою комбінування різних форм, методів та засобів регулювання. В умовах України це, перш за все, мають бути прямі гарантовані позики, цільове субсидювання, пайове фінансування, пільгове кредитування, гарантії перед кредитними товариствами, цільове бюджетне фінансування, створення різних кредитно-фінансових та інвестиційних організацій. Все це сприятиме розширенню зовнішнього та внутрішнього фінансування суб’єктів малого підприємництва на сприятливих умовах за тих же державних витрат, що і безпосереднє кредитування цього сектора. Система державного фінансово-кредитного регулювання мікрокредитування в Україні наведена на рис. 1.

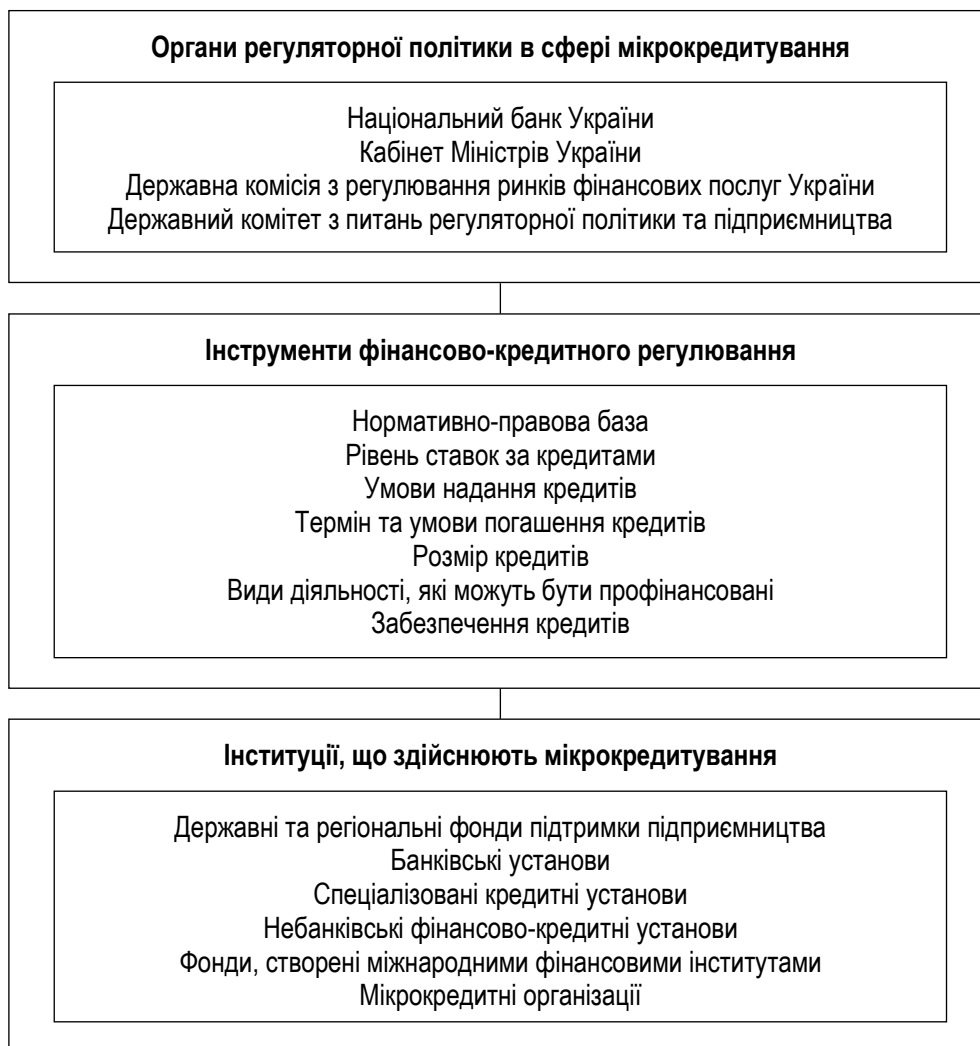

Рис. 1. Система державного фінансово-кредитного регулювання мікrokредитування в Україні

Так, у сфері фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва в Україні функціонує 182 банки, 1391 небанківська фінансово-кредитна установа, в т. ч. 814 кредитних спілок; 874 інвестиційних та 213 інноваційних фондів і компаній, 197 фондів підтримки підприємництва (з них 78 – регіональних, 28 – створених за участю Українського фонду підтримки підприємництва) [9]. В основному розвиток цієї мережі, зокрема регіональних та місцевих фондів підтримки підприємництва, здійснюється за рахунок обласних та місцевих бюджетів.

Слід зазначити, що основними джерелами кредитування суб'єктів малого та середнього бізнесу є: кредити банків; бюджетні кошти (через реалізацію урядових програм); позики кредитних товариств та допомога міжнародних організацій.

На жаль, кредитні можливості української банківської системи залишаються досить обмеженими. Низький рівень капіталізації банківської системи, недосконалість механізмів та інструментів управління ризиками, планування та стратегії розвитку, а також високі собівартість банківських операцій та рівень необґрунтованих витрат ускладнюють процедуру отримання кредитних ресурсів, зокрема суб'єктами малого підприємництва.

Ще однією перепорою, яка створює бар'єр для кредитного партнерства між великими комерційними банками та сектором малого і середнього бізнесу в Україні, є обмеженість спектра і обсягів банківських кредитних послуг. Так, якщо у розвинених ринкових країнах асортимент банківських послуг складає до трьохсот видів, то в Україні він значно менший.

Отже, для розвитку і зміцнення позицій на вітчизняному ринку підприємствам малого та середнього бізнесу, які складають близько 90 % загальної кількості підприємств в Україні, необхідна допомога надійного фінансового партнера, що може запропонувати вигідні умови кредитування, через створення ефективного механізму мікрокредитування.

Слід зазначити, що в зарубіжній практиці мікрокредитування вважається найбільш доступною фінансовою послугою для небагатих суб'єктів, оскільки її одержання пов'язане з меншими матеріальними і часовими витратами, меншими бюрократичними перешкодами, і найголовніше, як правило, відсутністю застави майна.

Під мікрокредитом Генеральна Асамблея ООН розуміє надання кредиту представникам бідного чи вкрай бідного населення, що не має доступу до кредиту, наданому традиційними формальними фінансовими установами. У вітчизняній практиці законодавчо визначеного поняття “мікрокредитування” не існує [6]. Але слід зазначити, що згідно з положенням проекту Закону України “Про мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва спеціалізованими установами” під мікрокредитуванням розуміють здійснення операцій по наданню мікрокредитів суб'єктам малого підприємництва [10]. Мікрокредит – це кредит, що надається спеціалізованою установою з мікрокредитування, розмір якого не перевищує в гривневому еквіваленті 15 тис. євро, надається на термін не більше одного календарного року і не потребує обов'язкового забезпечення заставою. Також під мікрокредитом у вітчизняній банківській практиці розуміють позики на суму до 50 тис. дол. США. Мікрокредити можуть надаватися з метою: довгострокового фінансування засобів виробництва; фінансування оборотного капіталу (придбання вітчизняного чи імпортного устаткування); короткостроко-

вого фінансування матеріально-технічних витрат на виробництво; фінансування витрат, пов'язаних з торговими і лізинговими операціями.

Отже, основна задача мікрокредитування полягає в тому, щоб сприяти створенню умов отримання банківських кредитів з метою ефективного розвитку малого та середнього бізнесу в Україні.

Широкого поширення в Україні набуло кредитування малих і середніх підприємств за рахунок міжнародних кредитних ліній та спеціально створених фондів і розроблених програм за участю урядів зарубіжних країн, міжнародних фінансово-кредитних установ, банків, підприємств, організацій та установ.

Слід зазначити, що програма підтримки малих та середніх підприємств за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій діє в Україні з 1995 року. Першими на ринку кредитних послуг для суб'єктів малого підприємництва з'явилися: Німецько-Український Фонд (кредитний фонд), створений у вересні 1996 року, метою якого є поліпшення доступу до кредитів для малих і середніх українських підприємств, та Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), який розпочав програму мікрокредитування в Україні у листопаді 1998 р. До головних завдань програм мікрокредитування даних установ належать: надання кредитних коштів мікро- та малим підприємствам; надання технічної підтримки українським банкам в питанні сприяння розвитку зазначених цільових груп; створення умов для довготривалого фінансування мікро- та малих підприємств на базі українських банків [1, 9].

Одержання кредитів юридичними особами та приватними підприємцями за даними програмами можливо при дотриманні наступних умов (табл. 1).

Кошти мікрокредитів та малих кредитів спрямовуються на фінансування торговельної, виробничої або сервісної діяльності, за винятком підприємств, що займаються: виробництвом зброї або військового обладнання; виготовленням хутрових виробів або торгівлею рідкісними видами тварин; виготовленням тютюнових виробів; виготовленням горілочаних виробів; ігорним бізнесом; валютними спекуляціями; інвестиціями в цінні папери; видом діяльності, що входить до переліку видів виробництва, фінансування яких заборонено ЄБРР з екологічних міркувань.

Партнерами Програми мікрокредитування в Україні стали наступні уповноважені банки: "Аваль", "Приватбанк", "Форум", "Надра", "Кредитпромбанк" і один банк з іноземним капіталом – "Прокредитбанк", що мають можливість працювати з відносно дешевими іноземними ресурсами і користуватися перевіреними банківськими технологіями.

Критерії відбору позичальників та проектів

Показники	Програма мікрокредитування ЄБРР		Програма Німецько-Українського Фонду	
	Мікрокредити	Малі кредити	Мікрокредити	Малі кредити
Індивідуальний розмір кредиту	100-20000 дол. США до 30000 дол. США винятково)	20000-75000 дол. США (до 125000 дол. США винятково)	100-25000 євро	25000-100000 євро
Валюта	гривня або долар США	гривня або долар США	гривня або євро	гривня або євро
Відсоткова ставка	в гривнях: близько до ринкової, чи в доларах США: нижче за ринкову	в гривнях: близько до ринкової, чи в доларах США: максимум 16 %	в гривнях: близько до ринкової, чи в євро: максимум 18,5 % річних	в гривнях: близько до ринкової, чи в євро: максимум 13,5 % річних
Види діяльності, які можуть бути профінансовані	торгівля, виробництво, послуги	торгівля (тільки основний капітал), послуги, виробництво	торгівля, виробництво, послуги	послуги, виробництво
Призначення кредиту	обіговий та основний капітал	обіговий та основний капітал	обіговий та основний капітал	обіговий та основний капітал
Термін погашення	до 6 місяців; до 1,5 року	до 1 року; до 3 років	до 6 місяців; до 1,5 року	до 1 року; до 3 років
Механізм погашення	рівні місячні внески	рівні місячні внески	рівні місячні внески	рівні місячні внески
Максимальна кількість працівників, чол.	20	100	20	250
Власність	у більшості випадків приватна	у більшості випадків приватна	у більшості випадків приватна	у більшості випадків приватна

Традиційно потенційні мікропозичальники – це представники малого бізнесу, що мають потребу в додаткових фінансових коштах для розвитку своєї справи. Їхня потреба в кредитах оцінюється на рівні 5 млрд. дол. США. Станом на 1 січня 2006 р. мікро- і малі підприємства України одержали понад 220 тис. мікрокредитів на загальну суму більше 1,25 млрд. дол. США. Мікрокредит пропонується суб'єктам фінансування таких видів діяльності, як торгівля, виробництво, послуги, сільське господарство. Щомісячна кількість наданих кредитів зросла до 10 тис. у порівнянні з 65 кредитами в 1999 році.

Крім того, якщо у 1999 році середній розмір кредиту складав 14,5 тис. дол. США, то у 2005 році середня сума наданого кредиту склала 8,5 тис. дол. США, що свідчить про поліпшення доступу до кредитування для більш дрібних сегментів ринку. На кінець 2005 р. 88 % усіх виданих кредитів становили кредити на суму до 10 тис. дол. США. Це свідчить про зростання зацікавленості з боку банків до цієї цільової групи, а також про зростання рівня проінформованості серед цільової групи про можливість кредитування малого бізнесу [9].

Так, з метою забезпечення широкого доступу громадян і суб'єктів підприємництва до фінансово-кредитних ресурсів, створення умов для започаткування власної справи, подолання соціальної бідності шляхом розвитку системи мікрофінансування та мікрокредитування, а також враховуючи резолюцію Генеральної Асамблеї ООН від 15 грудня 1998 р., в Україні 2005 рік було проголошено Міжнародним роком мікрокредитування. Кредитний портфель по Програмі мікрокредитування в Україні за цей рік склав 83 тис. кредитів на суму 420 млн. дол. США [5].

Як свідчать результати опитування, проведеного журналом “Підприємництво в Україні: події, проблеми, перспективи” спільно з Аналітичним центром “Академія”, до основних факторів, що перешкоджають розвитку мікрокредитування в Україні, можна віднести: складну процедуру отримання кредиту (20,4 %), фактор страху “життя в борг” (15,7 %), недостатність державної підтримки розвитку мікрокредитування (13,9 %), відсутність елементарних знань про порядок мікрокредитування (12,9 %), відсутність майна під заставу (11,2 %), власна пасивність (9,3 %), високі банківські процентні ставки (8,3 %), відсутність законодавчої регламентації процесу мікрокредитування в Україні (5,5 %), небажання комерційних банків займатися мікрокредитуванням (2,8 %) [11].

Подолання основних перешкод розвитку мікрокредитування в Україні потребує комплексного підходу, складовими якого може стати:

- стимулювання банків та небанківських фінансових установ до розширення мікрокредитування і вдосконалення законодавчого забезпечення їх діяльності;
- створення сприятливих умов суб'єктів малого підприємництва в отриманні мікрокредитів, у тому числі за рахунок спрощення порядку їх надання, зменшення відсоткових ставок, збільшення строків користування;
- вдосконалення механізмів державної підтримки суб'єктів малого підприємництва в отриманні кредитів та розробка національної програми мікрокредитування;

- налагодження системи інформаційно-освітнього забезпечення громадян у сфері кредитування;
- нормативне врегулювання відносин між банківськими фінансовими установами та їх клієнтами;
- створення умов для розвитку небанківських фінансових установ.

Висновки. Таким чином, враховуючи сучасні потреби малого бізнесу, найбільш значущими складовими державної програми є заходи, спрямовані на фінансово-кредитну підтримку малого підприємництва через реалізацію запровадження ефективного процесу мікрокредитування. Проаналізувавши основні аспекти організації мікрокредитування в Україні, можна стверджувати, що мікрокредитування на даний час є новою і поки ще недостатньо розвиненою фінансовою технологією.

Список літератури

1. Азбука и алгебра микрокредитования // Мир денег. – 2005. – № 3. – С. 22-25.
 2. Биковець В. Кредитування малого підприємництва в Україні: реалії, проблеми, перспективи // Проблеми кредитування малого та середнього бізнесу в Україні. – 2001. – Вип. 4. – С. 57-64.
 3. Бобров Є.Л. Сучасний стан і перспективи розвитку кредитування малого бізнесу // Фінанси України. – 2004. – № 1. – С. 104-105.
 4. Варналій З.С. Мале підприємництво: основи теорії і практики. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2001. – 277 с.
 5. Всемирный год микрокредитования // www.yearofmicrocredit.org.
 6. Десятилетия Организации Объединенных Наций по борьбе с ликвидацией нищеты (1997-2006 годы): Резолюция Генеральной Ассамблеи № 257/27 от 22 декабря 2004 года // Подготовительный комитет Международной конференции по финансированию развития.
 7. Кредитна система в Україні і банківські технології: Навч. посібник: У 3-х кн. / Стельмах В.С., Шаповалов А.В., Кротюк В.Л., та ін. За заг. ред. Сала І.В. – Кн. 1. Кредитна система України. – Львів: ЛБІ НБУ, 2002. – 580 с.
 8. Мелешук А., Ляпин Д. Микрокредитование в Украине: практика и теория // <http://www.volia.com.ua>.
 9. Офіційна сторінка Програми мікрокредитування в Інтернет: www.microcredit.com.ua.
 10. Про мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва спеціалізованими установами. Проект Закону України // www.meta.ua.
 11. Фактори, що перешкоджають розвитку мікрокредитування в Україні // www.google.com.ua.
- Отримано 30.10.2006

Пігуль Н.Г. Проблеми та перспективи розвитку мікрокредитування в Україні / Н.Г. Пігуль, Н.А. Дехтяр // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. – Суми: УАБС НБУ, 2007. – Т. 19.– С. 127-135.